

Mari Lukkari 6.9.2019

Helsingin Sanomain Säätiön stipendiaattina Berliinissä 2018 - 2019

Loppuraportti

Kuulin Helsingin Sanomain Säätiön toimittajastipendistä ensimmäisen kerran vuonna 2010. Olimme Potsdamer Platzilla, ostamassa lippuja Berlinale-elokuvajuhliin ja kaverini kertoi tulleensa juuri valituksi HS-Säätiön toimittajastipendiaatiksi. Olin Erasmus-opiskelija ja päätin, että jonain päivänä minäkin. Vuonna 2017 hain stipendiä ensimmäistä kertaa. Tässä välissä ohjelmasta, ”josta kukaan ei tiedä” oli tullut valtavan suosittu. Siltä ainakin tuntui, kun olin puhunut asiasta työkavereiden kanssa Ylellä. Tunne vain vahvistui, kun olin 2017 syksyllä ohjelman info-tilaisuudessa Päivälehdessä museolla. Juttelin muiden kuulijoiden kanssa ja tuntui, että kaikki haluavat juuri Berliiniin.

Niin halusin minäkin ja päätin tosissani hakea. Olin seurannut tutkimusaiheeni, äärioikeiston ja oikeistopopulismien nousua, jo useamman vuoden ajan. Tuntui, ettei ollut otollisempaa aikaa ja paikkaa tutkimukselle kuin Berliini, jossa idän ja lännen väliset erot tarjosivat aivan erityisen tutkimusaineiston oikeistovoimien nousun syiden ja seurausten tutkailulle. Voisiko se, mitä Saksassa tapahtui, tapahtua uudestaan?

Se, että tulin valituksi, edellytti ajankohtaisen tutkimusaiheen ja huolellisesti laaditun tutkimussuunnitelman lisäksi sitä, että olin saanut hakemukseeni neuvoja entisiltä stipendiaateilta. Olennaisen tärkeäksi muodostui Päivälehdessä museolla järjestetty infotilaisuus, jossa aiemmat stipendiaatit kertoivat kokemuksistaan. Paikalla ollut entinen Berliinin-stipendiaatti antoi hyödyllisiä neuvoja ja yhteystietoja. Otin yhteyttä muihin stipendiaatteihin, kävimme lounaalla ja sain heiltä, erityisesti Meri Valkamalta, hakemukseeni ja tutkimussuunnitelmaani tärkeitä neuvoja, joita ilman olisin tuskin tullut valituksi. Skumpallasillinen ravintola Kappelissa tuskin riittää kiitokseksi.

Niin, se ei ollut ainoastaan tunne työpaikan käytävillä tai museon info-tilaisuudessa, kaikki tosiaan haluavat Berliiniin. Se näkyi kaupungin asuntotilanteessa ja vuokratasossa. Siinä missä olin vuonna 2010 maksanut kommuunihuoneestani Neuköllnissä 186 euron kuukausivuokraa, sai samalla alueella vastaavista neliöistä pulittaa nyt 400 – 500 euroa kuukaudessa. Toki sillä, että läheinen Tempelhofin lentokenttä oli tällä välin muuttunut puistoksi, on merkitystä, mutta vuokrien nousu ei koske pelkkää Neuköllniä. Se on totta kaikkialla Berliinissä. Lisäksi asuntoja ei yksinkertaisesti ole kaikille. Aluksi muutin kaverini luokse Kreuzbergiin, mistä käsin aloin etsiä syyskuussa kaksiota minulle ja puolisololleni. Lopulta huolellisen ja intensiivisen etsinnän päätteeksi löytyi sopiva koti Prenzlauer Bergistä.

HS-Säätiön stipendiaattina kuuluin European Journalism Fellowships (EJF)-ohjelmaan. Me kaikki EJF-stipendiaatit olimme myös virallisesti Berliinin Freie Universitätin opiskelijoita. Saimme edulliset joukkoliikennekortit, opiskelijahintaiset lounaat ja oikeuden opiskella Berliinin yliopistoissa – kuulemma myös Potsdamissa, mutta lopulta kävin siellä ainoastaan Babelsbergin studiossa yliopiston radio-opintojani varten.

Tutkimusaiheeni ajankohtaisuus näkyi myös yliopiston kurssivalikoimassa. Vaihtoehtoja oli paljon! Onneksi lukukauden alkuun kuuluu ns. shoppailuaika, jolloin opiskelijat käyvät tutustumassa seminaareihin ja niiden pitäjiin ja tekevät lopulliset kurssivalintansa vasta sitten. Näin tein minäkin, kävin kuulostelemassa useampaakin tutkimusaiheeseeni liittyvää seminaaria, joista lopulta valitsin sopivimmat. Näistä seminaareista oli myös konkreettista

hyötyä tutkimukselleni, sillä pääsin paneutumaan esimerkiksi Itä- ja Länsi-Saksojen erilaisiin muistamiskulttuureihin kansallissosialismiin ja holokaustiin liittyen.

Myös kielikursseista on mainittava, että yliopiston kielenopetus on erinomaista. Kävin lausuntakurssin ja perinteisempiä kielikursseja. Aloitin syksyllä 2018 taitotasolta B2.2. joka oli sama taso mille olin Erasmus-aikana jäänyt, siitäkin huolimatta vaikka olin tässä välillä opiskellut saksaa C1-tasolla Goethe-Institutissa Helsingissä. Onnenpotku oli, että kurssimme opettajaksi sattui aiemmin teatterissa työskennellyt inspiroiva Frau Geis, jonka kielitunnit veivät Saksan populaarikulttuuriin kuvataiteesta, politiikkaan ja musiikkiin. Jokainen tunti oli kuin performanssi, jota innokkaina seurasimme ja johon lopulta kaikki halusivat osallistua. Meille muodostui myös kurssilla porukka, jonka kanssa pidämme edelleen yhteyttä. Opettaja alkoi puhutella meitä ”niinä vanhempina”. Kurssin edetessä paljastui, etten ollut edes vanhin ryhmästämme, mutta en tottavie nuorinkaan. Yksi ”vanhempien” porukastamme oli 21-vuotias italialainen, jonka kanssa kävin myös lausuntakurssia. Hänelle oli shokki kun hän kuuli että olen 34. Että mitä! Uuden oppimisen äärellä olimme kuitenkin ihan samalla viivalla.

Tähän on vielä lisättävä pari sanaa liikunnasta. Yliopistoliikunnan myötä avautui koko meri erilaisia liikuntaharrastuksia edulliseen opiskelijahintaan. Innostuin jo ratsastuksesta, jonka yksi stipendiaattiryhmämme toimittajista aloittikin, mutta lopulta päädyin kuntosalin ja nyrkkeilyyn. Kuntosalista tuli osa viikoittaista rutiiniani ja vaikka matka yliopiston kuntosalille veikin aikaa, pääsin tuolle vanhalle 70-luvun perussalille keskimäärin kaksi kertaa viikossa. Lopulta sain vähän lihaksia ja aloitin myös nyrkkeilyn, joka olikin mainio juttu. Ryhmäämme valmensi Neuköllnistä kotoisin oleva nyrkkeilijämies, joka puhui juuri niin berliiniä kuin kuvaan sopii. Hänen kanssaan ehdin väitellä journalismista ja sain kutsun kaljalle. Kun en mennyt, hän kiisi ohitseni avoautollaan ja tööttäsi.

Suurin osa EJF-stipendiaattiryhmästämme oli suunnilleen samanikäisiä kuin minä. Ainoastaan kaksi oli vanhempaa noin 50-vuotasta ja yksi nuorempi, 27. Ryhmämme oli aiempaa pienempi, sillä meitä oli yhteensä vain seitsemän (7), kaksi saksalaiselta alueelta (Itävalta, Saksa), muut Italiasta, Georgiasta, Unkarista, Australiasta ja Suomesta. Ryhmän pientä kokoa selittää Saksan poliittinen tilanne: suurten puolueiden menetetty kannatus näkyi suoraan myös ryhmämme koossa. Ohjelmamme professorin taisteluista huolimatta kiinnostuneita rahoittajia löytyi aiempaa vähemmän. Helsingin Sanomain Säätiötä lukuun ottamatta kaikki muut ohjelman stipendiaatteja rahoittavat tahot ovat nimittäin saksalaisia.

Pienestä koostaan huolimatta ryhmämme oli kuulemma aiempaa aktiivisempi. Nämä kiitokset siivittivät meitä sitäkin aktiivisemmiksi kyselijöiksi ja keskustelijoiksi viikoittaisissa Jour fixe -tapaamisissamme. Saksa, maan kulttuuri, media, oikeuslaitos ja muut osa-alueet tulivat meille tutuiksi näiden keskiviikkoisten Jour fixe -tapaamisten myötä. Oli etuoikeutettua istua katetun pöydän ääreen kuulemaan eri tahojen asiantuntijoiden esitelmiä, joista nousi kiinnostavia keskusteluja. Tässä on mainittava, että EJF-ohjelman myötä opin saksalaisen tavan ottaa puheenvuoro sen odottamisen sijaan.

Koko ryhmänä emme Jour fixe -tapaamisten ulkopuolella juuri tavanneet. Vaikka asuimme kaikki Berliinissä, kaupungin suuret etäisyydet tekivät ryhmätapaamisista hankalia toteuttaa. Minusta ja kahdesta Itä-Euroopan stipendiaatista tuli kuitenkin melko tiivis porukka ja tapasimme toisiamme myös ohjelman ulkopuolella. Myös Itä-Berliinistä kotoisin olevaa saksalaisstipendiaattia tapasin aina silloin tällöin. Helmikuussa teimme koko ryhmänä yhden, ohjelmaan kuuluvan 3-päiväisen reissun, jonka aikana tutustuimme Münsterin ja Essenin kaupunkeihin, Kölnin tuomiokirkkoon ja useampaan toimitukseen. Essenissä kävi niin, että

minulla oli syntymäpäivä. Se onkin Saksassa isompi juttu: illallispöytäämme, jossa oli ryhmämme lisäksi päätoimittajia ja toimitusjohtajia, tulikin yhtäkkiä kakku ja kynttilät. Sain päähäni syntymäpäiväsankarin kruunun ja käteeni valtavan ilmapallon. Laulettiin ja annettiin lahjoja. Vastalahjaksi tästä ylenpalttisesta kestitsemisestä pääsin esittämään onnittelulaulun suomeksi. Muutoin EJF-ohjelma vei meidät Berliinissä tutustumaan vasemmistolaisen Die Tageszeitung -lehden ja Funke-Mediengruppen toimituksiin sekä Stasin arkistoon, josta kirjoitin myös HS-Säätiön stipendiaattiblogiin. <https://www.stipendiblogi.fi/stasin-arkistoista-loytyy-141-000-hyllykilometria-vakoilukansioita-haluaisitko-sina-nahda-omasi.html>

Ryhmämme tutkimusaiheet käsittelivät kaikki Saksaa, mutta olivat hyvin erilaisia: yksi teki tutkimuksensa startup-kulttuurista, toinen kirjoitti kirjan pakolaisista, kolmas teki nettisivut vietnamilaisten teinien kulttuurista, neljäs tutkimuksen kadonneista pakolaislapsista, viides georgialaisesta kulttuurista ja minä oikeistovoimien noususta. Tutkielmani äärioikeiston ja oikeistopopulismin noususta sai uuden painopisteen, kun ympärilläni Prenzlauer Bergissä alkoi tapahtua. Die taz -lehden jutusta lähti liikkeelle tapahtumasarja, joka nousi keskiöön tutkimuksessani. Bryggeri Helsinki –keissin myötä Prenzlauer Bergissä alettiin keskustella Suomen sotahistoriasta ja tätä kautta avautui myös näkymä Saksan poliittiseen nykytilaan ja menneisyyteen. Tapahtumaketjussa yhdistyivät kaikki tutkimukseni ja yliopistossa opiskelemani aihealueet. Olin tutkinut Itä- ja Länsi-Saksan eroja toisen maailmansodan ja holokaustin muistamiskulttuurissa ja nyt mukaan tuli myös Suomi ja Kansallisarkiston johtaja Jussi Nuorteva sekä uusi, suomalaisten SS-sotilaiden roolia käsittelevä tutkimus.

Loppukommenttina totean, että EJF-ohjelman vapaus sopi minulle, sillä yliopisto, kaupunki ja kieli olivat kaikki jo melko tuttuja. Mikäli eteen tuli käytännön epäselvyyttä, stipendiaattikollegat ja ohjelman sihteeri avustivat. Näin jälkikäteen ajatellen olisi itse tutkimukseen kaivannut enemmän ohjausta. Meillä oli toki pitkin stipendiaikaa colloquiumit, joissa kerroimme kuinka tutkimuksemme etenevät. Omien ajatusten jäsentämisen kannalta colloquiumit olivat hyviä, mutta varsinaista opponointia tai ohjausta ei niissäkään oikein saanut. Esitelmänpito saksaksi tuli kyllä colloquiumien ja seminaari- ja kielikurssiesitelmien myötä tutuksi, mistä oli kiistatonta hyötyä. Loppuesitelmät tutkimuksistamme pidimme Schwanenwerder-huvilalla Wannseen rannalla. Ehkä juuri näiden kokemusten takia esitelmänpito saksaksi ei enää jännittänyt. Myöskään vastaaminen jatkokysymyksiin ei tuottanut ongelmia. Mainittava on, että hyvästellessämme professorimme alleviivasi, että tulee jatkossa tukemaan ja antamaan suosituksia, mikäli niille tarvetta on.

Kaikkiaan EJF-ohjelma tarjosi vertaansa vailla olevat puitteet tutkimukseen syventymiseen ja mahdollisuuden tutustua tähän kaupunkiin. Opimme tarpeelliset kohteliaisuussäännöt ja saimme tienviitat sille, miten ja mistä mitäkin löytää. Ohjelman myötä sain myös tulevaisuuden kannalta tärkeitä oppeja, inspiraatiota ja kontakteja. Ei hullumpaa: selkänोजना yliopisto, keskiviikon katetut pöydät, huolehtiva sihteeri ja ohjelmaamme leijonan lailla puolustanut professori, saimme vapaasti temmeltää tässä historiallisessa, ristiriitojen rikastamassa kulttuurikaupungissa.

Mainittava on, että stipendiajalla on jo nyt konkreettisia seurauksia. Tutkimuksessani keskiöön nousseen suomalaisravintola Bryggeri Helsingin tapauksen seuraaminen ja taustojen tutkiminen tutustutti minut myös Kansallisarkiston johtaja Jussi Nuortevaan sekä Greifswaldin yliopiston Pohjoismaiden historian professori Cordelia Heßiin, jotka niinikään tutustuivat Bryggeri Helsingin tapauksen myötä. Kesällä minä ja sarjakuvataiteilija Hannele Richert saimme kutsun Kansallisarkistoon, Nuortevan isännöimään totalitarismin uhrien

muistoseminaariin, jossa sekä Heß että Nuorteva puhuivat. Myös tämä seminaari tulee mukaan dokumenttiin, jota olemme tutkimukseni pohjalta yhdessä sarjakuvataiteilija Richertin kanssa tekemässä.

Olen Helsingin Sanomain Säätiölle äärimmäisen kiitollinen, että koko tämä kokemus on ollut mahdollinen.

Berliinissä, 6.9.2019

Mari Lukkari